

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

**РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ:
КРАВЧУКА Л. В. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ
ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ
ТРАНСФОРМАЦІЇ НА ТЕРНОПІЛЬЩИНІ
(ВЕРЕСЕНЬ 1939 – ЧЕРВЕНЬ 1941 РР.),
ТЕРНОПІЛЬ: УКРМЕДКНИГА, 2017, 600 С.**

**REVIEW OF THE MONOGRAPH:
KRAVCHUK L. V. SOCIO-POLITICAL AND
SOCIO-ECONOMIC TRANSFORMATIONS IN
TERNOPIL REGION (SEPTEMBER 1939 – JUNE
1941), TERNOPIL: UKRMEDKNIGA, 2017,
600 S.**

Криськов А. А.,
доктор історичних наук, доцент, завідувач
кафедри українознавства і філософії,
Тернопільський національний технічний
університет ім. Івана Пулюя (Україна, Тернопіль),
e-mail: kryskov.te@gmail.com

Kraskov A. A.,
doctor of historical sciences, associate professor,
Head of the Department of Ukrainian Studies and
Philosophy, Ternopil National Technical University
named after Ivan Poley (Ukraine, Ternopil),
e-mail: kryskov.te@gmail.com

Дослідники міжвоєнного періоду вітчизняної історії та початкового етапу Другої світової війни, безвідносно до світоглядних векторів і теоретико-методологічних підходів до вивчення подій окресленого відрізка історичного часу, приходять до спільного висновку про те, що входження Західної України до складу УРСР у вересні 1939 р. було важливим історичним актом. Це не тільки вплинуло на життя населення краю, а й мало кардинальні наслідки для визначення характеру суспільно-політичних і соціально-економічних перетворень у самому регіоні, так і за його межами, насамперед у контексті зіткнення комуністичного і фашистського тоталітарних режимів, а також в аспекті повоєнної експансії сталінської моделі соціалізму на Захід. Спільність підходів до оцінки «золотого вересня» 1939 р. не виходить за рамки визнання його важливості й значущості для історичної долі народу, але часто полярно відрізняється у визначенні якісних параметрів його впливу на соціально-історичну перспективу західноукраїнського суспільства й на суспільно-політичні та соціально-економічні процеси в цілому. Цілком розділяємо позицію автора який використовуючи надбання вітчизняної та зарубіжної історичної науки, джерельну базу національних і зарубіжних архівів, застосовуючи

теоретико-методологічний досвід минулого та інновації сьогодення, у своїй монографії спромігся розширити неупереджене, комплексне, багатовекторне й різнопланове вивчення суспільно-політичних та соціально-економічних перетворень на західноукраїнських землях на початковому етапі силового приєднання до УРСР в складі СРСР.

Ця проблематика є особливо актуальною на сьогодні, коли українське суспільство вирішує комплекс політичних, економічних і соціально-культурних проблем, породжених у попередній історичний період авторитарною насильницькою заміною демократичної держави соціалістичною, ринкової економіки – адміністративно-плановою, загальнолюдських цінностей – цінностями комуністичної ідеології. Саме така заміна, що отримала означення «радянська», відбувалася у Західній Україні в період із вересня 1939 р. – до червня 1941 р. Детальний аналіз трансформаційних процесів суспільного життя окремої територіальної (локальної) одиниці на думку дослідника Л. В. Кравчука, що відображена у монографії дає уявлення про методи, форми, засоби, ефективність, наслідки та сприйняття населенням краю всіх аспектів державної політики, здійснюваної владними структурами та сприяє визначенню першоджерел і причин суспільно-політичних, соціально-економічних проблем, які вирішує сучасне українське суспільство.

У дуже короткотривалій період Тернопілля пережило значущі події: возз'єднання з Українською РСР у складі СРСР, запровадження радянської системи господарювання й управління, комуністичний терор, колективізацію, ліквідацію приватної власності, індустріалізацію та культурну революцію, які були уже випробувані на території СРСР, як метод боротьби за соціалістичні принципи. Освіта і медицина перелаштовані на радянський тип стали широкою ареною демонстрації роздутих успіхів радянської влади на тлі Польщі. Медична допомога стала безплатною і доступною для населення, відкрито Кременецький інститут, училища та різнопланові школи мета яких полягала не так в подоланні неписьменності, як у формуванні нової людини з соціалістично-атеїстичним світоглядом.

Вдало сформована структура монографії: логічна і послідовна, детально осмислена і науково аргументована. Автором проведено комплексне конкретно-історичне вивчення процесу радянської Тернопілля у контексті початкового етапу воєнної політики СРСР, а також розкрито об'єктивні і

суб'єктивні чинники радянзації краю та детально охарактеризовано форми і механізми її реалізації;

Виклад матеріалу зроблено у семи розділах. На нашу думку, вона є досить чіткою й цілісною, надає змогу зрозуміти драматичність процесу радянзації Тернопільщини 1939–1941 рр. і усвідомити його наслідками у подальшому соціально–економічному та культурному розвитку поневоленої території.

У вступі розкрито актуальність теми, мета і завдання. Не викликає принципових заперечень обґрунтування автором наукової новизни яка обумовлена необхідністю аналізу і розкриття низки аспектів. По–перше, тим, що упродовж нетривалого періоду Тернопільщина пережила три етапи радикальних трансформацій. Перший період (вересень–грудень 1939 р.) – діяльність тимчасових органів управління; другий (грудень 1939 – лютий 1940 рр.) – створення органів радянської влади на місцях; третій (лютий 1940 – червень 1941 рр.) – утвердження та розбудова партійних, радянських і господарських управлінських структур. Аналогічно на три етапи розкладається процес відношення населення до радянської влади: очікування позитивних змін – розчарування в результатах – несприйняття перспективи.

Варто погодитися із автором у тому, що завдання роботи полягає у тому, щоб спираючись на якомога ширше й різноманітніше коло джерел – архівні документи, матеріали преси, історичні дослідження науковців різних періодів і країн, спогади сучасників, – реконструювати ті зміни та простежити основні наслідки радянзації Тернопільщини 1939–1941 рр.

Практичне значення результатів дослідження Л. В. Кравчука полягає у тому, що його основні положення, теоретичні узагальнення та висновки можна використати в процесі подальшого, детальнішого дослідження таких окремих галузей як промисловість, сільське господарство, медицина, освіта, культура в масштабах краєзнавчого плану так і при підготовці спеціальних курсів з Історії України ХХ ст. Основний фактичний матеріал рецензованої монографії викладено у другому–сьомому розділах. У другому розділі розкрито процес «Радянзації суспільно–політичного життя», із вступом РСЧА яка своїми політуправліннями почала формувати тимчасові управління.

Так 4 грудня 1939 р. утворено Тернопільську область УССР з центром в м. Тернопіль. З грудня цього ж року до кінця березня 1940 р. шляхом проведення трьох виборчих компаній – до Верховної Ради СРСР, до Верховної Ради УРСР та до місцевих рад на території області була утверджена радянська влада під контролем партійних і силових органів. Як зазначає автор, що увага владних структур акцентувалася на майже стовідсотковій явці виборців і на одноголосному обранні представників « блоку комуністів і безпартійних» у ради різних рівнів. А початок так званого радянського будівництва розпочався з формування Тернопільського обл. виконкому, згодом організації районних виконавчих комітетів, міських та сільських рад.

Дослідник констатує, що у стислі терміни методом адміністративно–командного стилю було утворено 38 райвиконкомів, 12 міських рад районного підпорядкування, 3 міськради обласного підпорядкування і 941 селищна та сільська рада. Отже утвердження радянської влади на окупованих територіях здійснювалося партійними органами за безпосередньою участю політ відділів Червоної Армії та структур НКВС які застосовували метод примусу насилля та репресій, що не могло викликати не задоволення та обурення місцевого населення. Масовий супротив утвердженню радянської моделі функціонування економіки, особливо колективізації, проявився насамперед у виступах і протестах на перших мітингах та зборах, що мали антиколгоспний характер та повстанні селян Збаразького повіту 18–19 грудня 1939 р. У монографії підготовленій Л. Кравчуком проглядається два основні напрямки дослідження. Цінність авторських напрацювань полягає в тому, що широкому загалу стали доступними нові факти, до наукового вживання вводяться не задіяні документи, свідчення очевидців одного з найскладніших і не однозначних періодів Другої світової війни, які в свою чергу глибше розкрили політику радянської загарбницької репресивної системи у 40–х рр. ХХ ст. А також проаналізовано наслідки тоталітарної системи та її вплив на подальший економічний соціально–політичний розвиток краю у після воєнний період. Третій розділ «Соціально–політична трансформація сільського господарства» відображає автор в детальній характеристиці становища аграрної галузі на початковій стадії колективізації села. При допомозі історичного та порівняльного методу Л. Кравчук висвітлює хід і перші наслідки радянських змін в аграрному секторі, він акумулює увагу на партійно–державному керівництві галуззю та запровадженні радянського експерименту у формі організації МТС та занепаді тваринницької галузі в області, як наслідок колективного господарювання радянської системи. Продовження аналізу трансформаційних процесів в промисловості області відображено у четвертому розділі дослідження. Автором наведено переконливі факти тих не ефективних змін в промисловості області, що виразився в грабункові приватної власності банків, заводів, фабрик та конфіскації продукції середніх і малих підприємств під гаслом націоналізація промислової сфери. Дослідником фахово і аргументовано висвітлено реконструкцію на соціалістичний лад не виробничої сфери, а саме радянську реформу системи охорони здоров'я, де автор застосував порівняльний метод, за яким кількість лікарень та лікарів не могли забезпечити якісне медичне обслуговування населення області. Найуспішніша галузь така, як торгівля із прибуткової перетворилась на збиткову і принесла на Тернопільщину черги, дефіцит та не якісну продукцію. Завершує п'ятий розділ монографії характеристика автором комунально–побутового обслуговування населення що викликало лише розчарування у Тернополянах.

Шостий розділ, що вмістив в себе передумови та основні завдання радянської освіти, розкриває справжню мету радянської ідеології, що передбачала підготовку починаючи з дитячих садочків, шкіл, середніх спеціальних та вищих навчальних закладів свідомих і активних, а головне покірних виконавців Сталінської тоталітарної системи. Сьомий розділ, що логічно підсумовує монографію Л. Кравчука розкриває ті глибинні і кардинальні «реформи» в сфері духовної культури які нищили і викорінювали національну свідомість і культуру, шляхом ліквідації громадських та культурних організацій, установ, товариств, які підміняла насильницька ідеологізація громадського, суспільно-політичного, духовного і культурного життя Тернопільського населення.

Отже в монографії основні наукові положення є фахово обґрунтованими, становлять значний науковий інтерес. Фактичний матеріал систематизовано і послідовно викладено, висновки чіткі і зрозумілі, змушують серйозно задуматись над значимістю українських національних цінностей та природою тоталітаризму, переосмислити деякі історичні концепції. Дане наукове дослідження допоможе комплексно зрозуміти особливості становлення радянської влади на Тернопільщині у передвоєнні роки, а також становить важливий матеріал для майбутніх наукових пошуків.

* * *